В.497

Літературно-наукова бібліотека.
Книжка 11.

ОСНОВИ
КРИТИКИ БІБЛІЙНОЇ

Моріса Верна

З французького переклали
Б. і Ф.

Ціна 10 кр.

Накладом Івана Франка.

ЛЬВІВ
З друкарні Тов. імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.
1891.

ЛННБ України ім.В.Стефаника
00939959 (1)

2012

Ч. 142.

III. Основи критики біблійної

Проф. Моріса Верна.

I.

Великий зріст наук історичних, що становити буде славу нашого століття, стрічав на своїй дорозі не одну перешкоду, котру треба було поборювати з великим трудом і завзятєм. Але найбільшу заваду поклала була тій науці церков, забороняючи критичні досліди про початок і розвій нашої релігії. Те поле — то була власність церкви, ту вона хотіла бути сама панею. Вона не боронила сьвітській науці роз-

Збірка М. С. ВОЗНЯКА
ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 35113

конувати памятники стародавніх язиків і цівілізацій, з безмірним трудом прояснювати бувальщину людського роду з передклясичної доби, та народів, що не належали до великого греко-римського цісарства; похваляла навіть праці над загадками язикословними та над порівнуючою мітологією в тіснім значіню того слова, щоб тілько, борони Боже, та світська наука на поновлювала нападів на офіціяльні догми, в яких нападах любувалися деякі вчені минувшого століття (Вольтер, англійські деісти, Реймарус, Лессінг і др.)

А прецінь же релігія займає в історії людства безмірно важне місце. Учений, котрий хоче показати нам образ бувальщини людської, мусить дуже богато місця посвятити релігії, коли не хоче, щоб увесь єго образ був схиблений. Особливо се конечне, коли прийдеся розказувати про сам початок христіянства і цілої нашої сучасної цівілі-

зації, котрої угли в значній мірі входять в будову релігії і котрої починів та розвою навіть порозуміти б не можна, не знаючи докладно того величезного релігійного перевороту, що розвалив римське цісарство.

Подумаймо собі, що вчений береся нам розказувати про старовину. Совістно розсліджує він історічною методою всякі звістки хронологічні, філософічні, артистичні і мітологічні, порядкує їїх і шукає між ними звязку, щоб виробити собі з них як найліпше понятє о тім, що мусіло діятися на світі і в умах людських в тих давніх часах. Щож прийдеся єму робити, коли дійде до того великого перевороту, що видвигнув христіянство на місце того, що ми привикли називати поганством? Для розсліду тої доби має він в руках стародавні документи, подібні до тих, які переказала нам Греція, Індія та Персія. Хібаж не має він піддати ті жере-

ла таким самим розслідам? Хиба не почне, звичаєм усякого історика, розвідувати: чи сей документ автентичний, чи він історичний, чи заслугує на віру, чи текст єго переховався до нашого часу зовсім вірно, чи може попсований і о скілько? Хібаж не буде він питати себе, чи історик перших часів христіянства був свідком-самовидцем, чи може відомости, які він розказує, перейшли через руки кількох посередників, поки дійшли до нас?

Яка буде відповідь на сі питаня, про се ніщо й казати. Повага, якою віковий переказ окружив основні документи, що відносяться до початків христіянства, повинна бути не запорою, а заохотою до того, щоб і до сего досліду ввести методу як мога строгу та тверезу. Бо на якуж віру заслужить собі історик, котрий маючи н. пр. написати житє св. Павла, не зведе до купи всіх варіянтів, які стрічаємо в най-

старших рукописах єго „Посланій“, не подасть нам тексту ствердженого докладно найпевнійшими критичними способами, не виведе подрібного порівнаня відмінних типів доктріни, які виявляються в деяких єго писанях, не згромадить усіх звісток, котрі позволяють се чи інше письмо вважати справді твором Павловим або ні, а буде волів зазаплющивши очи держатися непевного переказу, котрий не видержує критики?

Тай то якого переказу! Єго шумні твердженя покривають страшну пустоту. Лехко доказати, що більша часть тверджень про початок книг біблійних як Старого так і Нового Завіту, тверджень, що становлять незрушиму догму церкви католицькоі і більшоі части церквів протестантських, походять від трех або чотирех писателів церковних з II — IV. віку ери христіянськоі: Іренея, Евзебія, Августина, Єроніма. Та тількож св. Августин міг бути знаменитим діялектиком

а Єронім перворядним ученим, але розслід їїх творів показує помимо таких талантів таку неспосібність до розріжнюваня правди від видумки в найпростійших питанях історичних, такий брак змислу критичного в нашім нинішнім розуміню, що правдивий історик не може придавати їїх свідоцтву ніякісінькоі вартости крім хіба тоі, що за їїх часів істнував такий переказ, тай то переказ несвідомий, перемінний і хиткий. Що до Старого Завіту вони приняли майже зовсім перекази жидівських рабінів, о кілько самі їїх знали з поплутаних та неповних наслухів, і тілько декуди поправляли їїх з причин богословських, коли ті перекази по їїх думці противилися догмам христіянським. Що до Нового Завіту вони позбирали деякі чутки, деякі місцеві перекази, не дбаючи на разячі суперечности, не вдаючись у розслід змісту і форми самоі книги для виказу єі походженя. Ніщо й додавати,

що ті отці церкви навіть самі межи собою в многих точках не згоджуються.

Чиж не буде розумнійше, достойнійше і відповіднійше до тої поваги, якої домагаєся і яку голосить релігія, взятися до дослідів при світлі історії, котрих не доконали і не могли доконати богослови перших віків? Здаєсь, що лучше се зробитити, чим заслоняватися неневними та суперечними здогадами, слабо підпертими повагою кількох великих імен.

Критика біблійна чи критика письма святого — як там хто хоче єі звати — се затим не що інше, як приложенє строго наукової методи, котра в остатніх 50 роках відновила науку історичну, до подій і документів, до котрих вона доси не мала доступу. Вже саме право внести світло на се поле, що є немов вузлом усеі історії, треба вважати великим зиском. Аж до XVIII. віку церков з непоборимим упором сто-

яла на своїм становищі. Горе нерозважному, що цікавим поглядом забігав за перегородку святилища і почав міркувати, що й тут усе йшло таким самим порядком, як де інде, що й свята історія не виломлювалась з під тих законів, які керують історією світською, а принаймі що одну й другу треба вивчувати однакими способами! Відповідаючи на пориванє Рішарда Сімона церков заборонила своїм священникам вдаватися в науку критичну, ба навіть і протестантизм в тім самім часі з недостойним завзятєм переслідував свобідні студії на біблією.

Вік XVIII. видер церкві сей монополь своєю зайлою полемікою, часто нерозумною і несправедливою, але вертою і не попускаючою того, що раз захопила. Великою заслугою тої полеміки останесь те, що вона очистила поле, хоч єї ненависть і пристрасть звели єї на хибні стежки і не дали розвязати

основних питань. Щасливійшою була церква протестантська в Німеччині, коли минув для неї час безплодного вузкоглядства. Під напором руху філософічного, що потряс усею Европою, вона зуміла ввести свободу думки до розслідду своіх стародавніх переказів, і через те здобула собі честь і можність витвореня науки релігійної.

Критика письма святого, котроі метою є особливо розслідити початок і зміст книг біблійних і при йіх помочи кинути світло на перші початки людськоі суспільности, не повинна стрічати богато перепон; се делікатна квітка і вимагає особливих заходів. Бурливий воздух пристрастних спорів шкодить йій так само, як спертий воздух школи. І коли вчений супроти всякоі загадки давніх праводавств і обичайів вагуєся між документами і рішає питанє тілько по довгім і подрібнім порівнаню всіх доказів промовляючих за і против, то

чим же станеся наука релігійна в руках чоловіка пристороннього, котрий бажає з неї зробити оружє чи то против догми, чи — як показує богато приміpів — на користь догми! Ту рівновага пропадає, все одно, чи коли противник, чи коли речник церкви докидає на вагу свою пристрасть. З того погляду, прим. Лютер, признаючи посланіє св. Якова підложним для того, що в нім не найшов своєі улюбленоі науки о тім, що сама віра спасає чоловіка, поступав наскрізь догматично. З другого боку й раціоналізм XVIII-го стол., силуючися як мога в самім завязку христіянства відкрити ошуканство, дуже мало дбав о розслід, але супротив церковних переказів виставляв свої фантастичні картини.

Питаня критики релігійноі самі собою дуже сложні; колиж надто до них домішаєся ще й релігійна або противрелігійна пристрасть, то їх і зовсім

годі розпутати. Живе бажанє знаня, безінтересовна цікавість, добра воля в тім, щоб зрозуміти, вжитися в думку давніх часів, поділяти їїх радощі й смутки, перейматися раз їїх запалом то знов їїх зневірєм, бути тонким і хитроумним з одними, запальчивим з другими — ось ті моральні вимоги, яких конче потрібно для всякого історика, а особливо для історика релігій.

Старайможся освоїтися з дитячим запалом перших учеників галилейського Вчителя, але не гордуймо задля сього дивоглядною і нескладною проповідю „Апостола народів“ (св. Павла). Нехай не гніває нас вигадлива балакучість „Посланія ко Евреям“, ані особливий спосіб толкованя письма св. Старого Завіту в тім посланію. Стараймося розкусити ту чудну мішанину плягіяту і вітхненя, що звеся „Откровенієм св. Йоана“; перенесімся з цікавим співчутєм на той філософічний грунт, на ко-

трім виросли тонкі мудрованя євангелія св. Йоана. Боєвище, здобуте нашими батьками, се толеранція, на котру в наших часах має право всяка філософія і всяка релігія. Вона становить підвалину, на котрій може здвигнутися будівля критики, чи красше сказати — будівля історіі релігійного розвитку людства. Минули часи сліпого поклонництва і сліпої ненависти; наше діло не осуджувати, але поперед усего — зрозуміти.

II.

В часі, коли висказані нами думки стаються чим раз більше спільним добром усіх незасліплених і освічених людей, в саму пору являєся велике діло про біблію Едуарда Рейса*). Е. Рейс —

*) La Bible, traduction nouvelle avec introductions et commentaires,, par Ed. Reuss, professeur à l' Université de Strassbourg. (Бі-

ветеран релігійної науки. Отсе вже пятьдесять літ навчає він біблійної критики, в котрій від разу показав себе одним з найповажнійших майстрів. Перед тим видав він по французьки „Історію богословія христіянсько-

---

блія, новий переклад з введеннями і поясненнями Ед. Рейса, професора університету Штрасбурського,). Діло се почало виходити 1874, а скінчилося 1881. року і в цілости обнимає 18 томів крім передмови виданої осібною брошурою. (Зміст тої передмови подає отся статя Верна). Ось порядок і зміст поодиноких томів великого Рейсового діла:

1. Передмова і введене загальне (сторін 62).

I. Старий Завіт.

2. Історія Жидів від завойованя Палестини аж до неволі Вавилонської (Книги Судій, Самуіла і Царств, стор. 580).

го в добі апостолів", діло дуже вчене, оригінальне і глубоко продумане, а також „Історію канону святих писань в церкві християнській". Його признають головою т. зв. „Штрасбурської школи богословської", котрої праці показали вже великий вплив на розвій

---

3 — 4. Пророки в порядку хронологічнім (усіх 20, стор. 574 + 402).

5 — 6. Свята історія і Закон (Пятикниже і кн. Ісуса Навіна, стор. 452 + 416).

7. Літопись церковна Єрусалиму (Книги Параліпоменон, Ездри і Нееміі, стор. 263).

8 — 9. Поезія лірична (Псалтир, Плач Єреміі, Пісня пісень, стор. 454 + 122).

10. Філософія релігійна і моральна (Йов, Притчі, Еклезіаст, Еклезіастик, Премудрість, Повісті моральні, Барух і т. і. стор. 665).

11. Література політична і полемічна

свобідної критики релігійної і котра надто зуміла в живій і займаючій формі передати й Французам здобутки німецької праці на тім полі. І коли єго молодші й горячійші співробітники, видячи стіснене свободи, якої вони до-

---

(Рут, Маккавеі, Даніил, Естер, Юдіта і т. і. стор. 418).

II. Новий Завіт.

12. Історія євангельська (Сінопсіс трьох перших євангелій, стор. 724).
13. Історія апостольська (Діяня апостолів, стор. 252).
14 — 15. Листи Павлові, (стор. 356 + 388).
16. Откровеніе (стор. 150).
17. Листи вселенські, (до Євреів, листи Якова, Петра і Юди, стор. 260).
18. Богословіе Йоаново (Євагеліе і листи Йоанові, стор. 412).
19. Загальний огляд змісту цілого діла, з портретом д. Рейса (стор. 236). *І. Ф.*

магалися для своіх студій, кинулися з завзятєм у вир боротьби, щоби здобути собі право, котре їїм заперечувано, д. Рейс невтомимо, але й без нетерпячки громадив матеріяли до свого діла, котре довелось єму розпочати і викінчити аж в пізній старости.

Діло се важне не тілько обємом, але й незвичайною стійністю, якої додають єму обстанови і прикмети автора. Яка неоцінена користь не тілько для того, хто посвятився студіям над критикою релігійною, але й для всякого письменника і світського чоловіка, а особливо для історика давніх часів — мати в руках діло на скрізь популярне, уложене майстрои тої науки, де найде згромаджені і зведені вкупу в приступний але основний спосіб здобутки 50-літної праці! Переклад Біблії доконаний перворядним гебраістом, обставлений усіми що найпевнійшими і найважнійшими звістками про походженє, час,

3211128

уклад, провідні думки, значінє і чергу всіх тих книг, що займали і займають ще й доси таке важне місце в історії поглядів релігійних і моральних. Ось як по простy і переконуючо говорить сам Рейс про ціль і якість своєі праці:

„Широкій громаді не до смаку подібні праці (т. є. тяжко вчені коментарії, з яких складаєся звичайно бібліотека теолога); писати для неі таку річ — марна робота. Вона бажала би також пізнати здобутки науки, але в такій формі, щоб не потребувала прогризатися крізь цілий ряд теологічних підручників. Грецькі та гебрейські цітати, котрими звичайно нашпіковані такі коментарії, не дуже то принадні для звичайного читателя.

„Не було доси діла, котре би, не чванячися сухою та тяжкою вченістю, подавало ясний і звязний виклад цілого св. письма для всіх тих, що бажають серіозно вчитися. Навіть ті, що по-

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 35113

кінчили студії теологічні, нераз бажали б мати в руках книжку, котра б ощаджувала їїм праці шукати сям і там, по ріжних кутах чи то за якою потрібною звісткою про якесь спеціяльне питанє, чи то за докладною згадкою про якусь малозвістну і рідко уживану книжку. Ще більш пожаданим буде таке діло для всіх тих, що в жадній школі не вспіли познайомитися ані освоїтися з тим предметом".

„Біблія" Ед. Рейса, а властиво кождий єї том складаєся з трьох частей: повного перекладу св. книг, літературної і історичної розвідки про кожду книгу (введеня), а в кінці з кометарія, т. є. пояснення єї змісту. Пояснення ті бувають двоякі: або зведені в примітках під текстом, де пояснюєся всякі трудности тексту, варіянти рукописів і ріжне розуминє перекладчиків, а також усякі назви географічні, замітки хронологічні і т. і. Де текст труднійший або

важнійший (н. пр. перших 12 глав кн. Битія, Псалтир, Євангелія і майже всі книги Нового Завіту), там автор за кождим уступом перекладу дає в тексті обширні і докладні розсліди того тексту з усякими можливими поясненями. Які були єго провідні думки при тій роботі?

„Переклад, котрий я зважився зладити, — говорить він скромно — зроблений зовсім не в тій ціли, щоб витрутити з рук побожних четців які небудь другі переклади, усвячені вже старовиною або зладжені навмисно для цілей церковних. Для мене найважнійше діло було — віддати докладно думку орігіналу, менше дбаючи о стиль.“

Горячі велися спори над тим, на скілько перекладчики Біблії можуть і повинні свобідно обходитися з текстом; прихильники „буквального перекладу“ чимало наломали копій з прихильниками „дословного перекладу“ і не дійшли

до ніякої згоди. Е. Рейс подає про се діло дуже справедливі і важні замітки:

„Ніщо й казати, що переклад повинен бути вірний. Але вірність значить те, щоб переклад робив на нинішнього четця таке саме вражінє, яке колись орігінал робив на сучасного четця, що говорив тою самою мовою. Сеї цілі не осягнеся, коли перекладчик надто по невільницьки буде держатися язика зовсім відмінного від нашого; тоді він в своім ріднім язиці наробить богато трудностей як раз для тих, котрим хоче влекшити зрозуміне письма святого. З другого боку не треба забувати, що маємо ту діло з старинними документами, котрі хоч і служать для потреби теперішніх поколінь, все таки належать до історії і вимагають великої дбалости і пошановку. Значить, свобода перекладу має певні границі: переклад мусить дати четцеви очевидно не зразки гебрейської та грецької скла-

дні, бо тим би тілько міг відстрашити, але відблиск первісного і настоящого розуміня давніх писателів, вірний образ їїх літературного обличя, одним словом — зразок їїх стилю. Бо-ж від їїх часів аж до наших не тілько язик змінився; богато де в чім замінився й сам спосіб мисленя, метода навчаня і весь світогляд. І в письмі святім картини схоплені з краєвиду зовсім чужого для нас; є натяки на обстанови житя суспільного зовсім відмінного від нашого.

„Фігури реторичні густо розкинені навіть в найпростійшій прозі, пишні пориви поезіі непривичної для нас а при тім природної, і много дечого подібного — ось особливі признаки тої „святої літератури“. Переклад, котрий би знівечив ті особливі признаки, позамазував та по нашому поописував пересадні та образові реченя оріґіналу, щоб загалови читателів улекшити зрозуміне тексту, не варт би й називатися перекладом“.

З усіх книг чи збірників, що полишили нам давні віки, Біблія без сумніву найтруднійша до зрозуміня. На се складаються тисячі причин, котрі так і бють в очи при самім поверховім огляді: ріжностайність авторів, походженя, змісту. Одна з найслабших точок полеміки протестантів супротив католицизму в тім і лежить, що протестанти без упину твердять, буцім то Біблія є цілковито ясна, прозора і зрозуміла, коли тимчасом учені спеціялісти при єї толкованю майже на кождім кроці спотикаються. Впрочім давнійше протестанти мали Біблії з приписками, в котрих читатель находив хоч деякі потрібні поясненя. Але тепер декуди почали закидати сю чисто людську підмогу, лишаючи вільне поле особистій фантазії. І тут д. Рейс говорить так, як діктує здоровий розум і досвід, і виказує конечність коментарія долученого до перекладу святого письма.

„Наші сучасні — говорить він — помиляються очевидно, думаючи, що дословний переклад без приміток і пояснень вистарчить для тих широких кругів, серед котрих тисячами розходиться книга. А про те деякі люде так того певні, що по їїх поглядам думка біблійна, будь вона вилита навіть у грубі форми якого небудь нарічя нецівілізованого і зовсім ще неспосібного до висловлюваня думок абстракційних, самою силою букви проявить такий самий вплив на півдикі племена, як і на суспільність від віків просяклу основами христіянства. Але не потребую навіть іти так далеко. Я думаю, що й та сама суспільність, навіть ей найвисші верстви, а особливо там, де бракує студій спеціяльних (що на лихо трафляється частенько й там, де би сего не слід і ожидати), домагаються коментарія як необхідної підмоги“.

„При тімже коментатор попереД

усего повинен бути істориком, то значить, обовязком єго повинно бути — з кождого тексту вилущити думку автора, показати єї в повному світлі, і полишити самому четцеви осуд над нею і роблене з неї такого ужитку, який єму сподобаєся".

При тім же всякий обширнійший текст для повного зрозуміня потребує попереджаючого введеня, „то значить, ясного і основного викладу про те, що можемо знати про походженє кождої книжки, про єї автора, про єго часи, про єго ціль. Всяке писанє людське є ділом обставин, т. є. випливає з якихось спеціяльних бажань і змагає до якоісь визначеної мети; єго вдача, єго форма, єго зглядна вартість залежати буде від відносин, які заходять між основною думкою, що породила те писанє, а громадою, для котрої писанє було призначене, і средствами, яких ужито для порушеня тої громади". Сі думки мають

незаперечиму вагу при оцінюваню всякого писаня світського; очевидна річ, що таку саму вагу мають вони й при оцінюваню книг біблійних.

„Треба преціпь признати — каже знаменито д. Рейс — що книги ті не впали з неба, що вони повстали в часі і навязуються тисячними вузлами до сучасних подій, до ріжнородних обставин і случаів, котрі витиснули на них свою ціху. І так приміром, щоб зрозуміти листи пастирські, котрі ми зовемо „Посланіями“, то мусимо питатися, який круг четців мав на меті автор, який був стан тих громад, до котрих він звертався, які могли бути давнійші відносини між ними а церквою, і в кінці які спеціяльні причини спонукали автора взятись за перо? Коли річ іде про книги історичні, то одно з найважнійших питань є питанє про жерела, з яких автор міг або мусів черпати своє оповіданє. А коли се все є конечне при

студіях над Новим Завітом, то ще далеко більш воно конечне для Старого Завіта, котрого початки під кождим поглядом лежать безмірно дальше по за нашим кругозором. Наука апостольська витворилась і утвердилась в протягу кількох десяток літ; свята література жидівська виявляє нам постепенний розвій думок релігійних і моральних на протягу більш як осьми сот літ, підчас котрих стан суспільний жидівського народа змінювався значно, а нераз аж до самої основи. Кождий, хто хоче читати книги Старого Завіта, мусить ще перед читанєм добре познайомитися з тими змінами, бо інакше в книгах тих нічого не зрозуміє".

Ми не могли відмовити собі приємности подання виписок, котрі так користно свідчать о силі і умірковаю, з яким поступає д. Рейс. Ми дуже радо повторили б ще деякі устуни з єго „загального вступу", але боімось відбігти

від річи. Так нпр. дуже гарно написано о тім, як повстали два збірники писань, котрі ми лучимо разом під назвою Біблії, про теперішній стан текстів гебрейських і грецьких і т. і. Лишаючи все те на боці, ми згадаємо лише про порядок, в якім автор уставив поодинокі книги біблійної збірки. Порядок сей значно ріжниться від стародавного упорядкованя, і від того, яке нині є загально приняте; автор старається виказати, що іменно принятий ним порядок є розумний і по змозі найбільше наближаєся до розвою історичного. І так Пятикнижє стоіть аж по книгах історичних і по пророках, бо як виказує д. Рейс, в Пятикнижю виявляєсь нам стан освітний і релігійний пізнійший ніж в тамтих книгах. В Новім Завіті на самому кінці поставлено четверте (Йоанове) євангеліє, як памятник останньої стадії, до якої дійшла думка

апостольська в добі формованя науки христіянськоі.

III.

Поки розстанемося з сею книжкою, годиться нам відновісти ще на один закид, який часто підносять против критики релігійноі. Вона, мовляв, ворог релігіі. Навіть ті, що признають єі величезні заслуги около зрозуміня святого письма, якось немов недовіряють їй. По їх думці вона розбуджує сумнів. Надто близьке обзнайомленє з писанями біблійними вменшує новагу конечну для духовних, релігійних інтересів. Сі закиди незаслужені і виходять з хибного зрозуміня цілі, яку ставить собі критика релігійна. Бож коли вже говорити про пошановок, то порівнайте те дивовижне недбальство, з яким усі правовірні богослови відносилися до тексту письма св., пояснюючи єго без проводу і без тривкоі основи, а тілько за-

любки своїм догматичним фантазіям, — з тими строгими правилами, після яких поступає сучасна критика, добиваючись автентичного тексту через уважне порівнанє найдавнійших рукописів, а відтак толкуючи той текст через установленє правдивого значіня кождого слова, і то двояким способом: раз через висліджене значіня, в якім се слово в певнім часі загально уживалося, а по друге, через висліджене, в якім значіню уживав сего слова даний автор. З многих фактів наведемо лиш оден характерний. Чи церкви, а особливо ті, що найголоснійше величаються своєю вірою в незрушиме і буквальне „богодухновенie“ Біблії, від давна мають хоч троха поправний текст Нового Завіту? Треба було, щоб незалежна критика релігійна взяла на себе працю — виказати хибність тексту, котрий прогологошено непохибним, а котрий принято і заховувано на сліпо. Треба було

ИВАН ПРЕВЕЛЕЦЬКИЙ

пальцем вказати на незлічимі блуди в загально уживаних перекладах, заким сліпі консерватисти зважилися з дебільшого повикидати безмислиці і завести переклад, котрий би вірно віддавав текст оригінальний, тай то текст, про котрий би вони в власному інтересі повинні дбати, щоб мати его як найчистійшим, бож по їїх думці кожде его слово, се прямо слово самого Бога.

Критика релігійна не може бути шкідливою для релігії, так як історія етики не може бути шкідливою для моральности. Правило моральне не перестане бути добрим через те, що его висказав Платон а не Сократ. Устуи Біблії не станесь через те менше краснорічивий і вітхнений, що ми признаємо его якомусь безіменному пророкови, а не Ісаії. Притча евангельська не перестане бути проймаючим поученєм моральним через те, що ми не знаємо, чи Ісус Назарянин був напевно ей автором, чи ні.

Для тих котрі любуються в тверезій і живописній моральности Посланія святого Якова, мало що значить те, що автентичність того Посланія дуже непевна.

І тут я ще раз позволю собі навести слова вченого критика, що посвятив свій довгий вік на зглублюване задач науки релігійної і котрий має більше право ніж усякий другий промовляти в сій справі.

„Нема що й казати — пише д. Рейс — що стара і незрушима віра в Біблію, в єї догматичні основи, в єї щирий наднатуралізм і єї дитячі повісти про початок світа, у многих людей дуже вже захитана. Много є таких, що єї зовсім виреклися. Можна жалувати сего з многих причин, але що сталося, се вже не відстанеся. Наука викликала і прискорила сей рух, і вона не має звичаю вертатися назад до точки, з котроі вийшла... Нині теологічна наука

неповна і поділена; се для дуже многих людей може бути дуже невигідним, бо баламутить або й відстрашує їх. А тим часом вона повинна бути товчком для всіх, повинна спонукувати їх до участи в роботі, а не до втеки на бік ані до лементу над помилками та блудами, чи дійсними чи мнимими, котрих так богато буває по дорозі. Студіюючи книги біблійні як документи думок релігійних, таких які витворювалися в рішучих добах історії, ми певно признаємо їм далеко чеснійше місце, ніж ті, що чинять їх знарядом пануючої сьогодня філософії або тараном в боротьбі партій церковних, або ті, що послугуються ними в інтересах швидко переминних шкіл та їх сістем, не забуваючи при тім додавати, що їх толкованє має бути основою віри і сумліня. Коли ми перестанемо насилувати Старий Завіт, щоби в ньому найти думки і науки Нового Завіту при помочи штучок ек-

зегетичних, котрих несмачність не окуплює їїх безшідставности, то певно власна вдача Старого Завіту, єго релігія, єго поезія, єго мораль, єго праводавство, святий запал єго пророків і наскрізь ешічна наівність єго переказів тілько виграють на тім, коли будемо глядіти на него і розуміти єго з погляду історичного, і література гебрейська заясніє відтак чистійшим блеском серед сутемків старинного поганства, ніж се було доси, коли теорії теологічні прислонювали сей блеск“,

Коли богослови почнуть говорити так розумно і переконуючо, то й світська наука зможе йти до них у школу не похиляючи чола, бо найде в них цінних помічників і співробітників. Видане „Біблії“ д. Рейса мусить становити поворотну точку в розвою історичної науки у Франції. Від тепер не найде вже усправедливленя ні оден, хто би, займаючися старинною історією

Сходу або цівілізації греко-римської, повторяв би про святе письмо відомости з катехізму. Ще більше ніж для широкої громади є се щасте для всякого, хто займається пошукуваннями історичними, коли він може обійтися без утяжливої залежности від заграничних писателів, часто недоступних та відстрашуючих, і знайде в своїй рідній мові певний та випробуваний підручник про предмет, котрого пізнане кидає нове світло на самі початки теперішного ладу суспільного.

2003

520090

B 497

виходить від 1889 року.

Доси вийшли:

1. Перебендя Т. Шевченка, з переднім словом Ів. Франка 10
2, 4, 7, 8, 9. Австро-руські спомини М. Драгоманова (буде далі) . . . 50
3. Смерть Каїна, легенда Ів. Франка 10
5. З історії публичного вихованя в сучасній Европі (містить: I. Наука теологічна в західній Европі М. Драгоманова, II. Програма початкового курсу історії релігій Фан-Гамеля; буде далі) . . . 10
6. Листочки до вінка на могилу Шевченка в XXIX. роковини єгосмерти (Містить: I. До історії аресту Шевченка в 1859 р. М. Драгоманова, II. Французький переклад „Катерини“ єгож, III. Поезії Шевченка в народніх устах, єгож, IV. Листя Шевченка до Залеского, варіянти супроти друкованих і примітки Залеского, подав Ів. Франко) 10
10. Легенда про святого Юліяна Милосердного, з французького переклав В. Сава 1
11. Основи критики біблійної М. Верна (продовженє кн. 5.) 10

B.497

Літературно-наукова бібліотека.

Книжка 11.

ОСНОВИ КРИТИКИ БІБЛІЙНОЇ

Моріса Верна

З французького переклали

Б. і Ф.

Ціна 10 кр.

Накладом Івана Франка.

ЛЬВІВ

З друкарні Тов. імени Шевченка

під зарядом К. Беднарського.

1891.